

4. हवामान

ब्राझील:- ब्राझीलचा विस्तार जास्त असल्याने तेथे हवामानात विविधता आढळते. उदा.विषुवृत्ताजवळ उष्ण तर मकरवृत्ताच्या दक्षिणेस समशितोष्ण असते. आग्नेय आणि ईशान्य दिशेकडून येणाऱ्या व्यापारी वाऱ्यापासून येथे पाऊस पडेल. ब्राझीलमध्ये समुद्रावरून येणाऱ्या वाऱ्यांना अजस्र कड्यापासून अडथळा निर्माण होतो. त्यामुळे किनारी भागात प्रतिरोध प्रकारचा पाऊस पडतो. उच्चभूमीच्या पलीकडे या वाऱ्यांचा प्रभाव कमी असल्याने तेथे अत्यल्प पाऊस पडतो. हा प्रदेश पर्जन्यछायेचा आहे. या प्रदेशाला 'अवर्षण चतुष्कोन' म्हणतात. ब्राझीलचा उत्तरेकडील प्रदेश उष्ण आहे. दक्षिणेकडील प्रदेश कमी उष्ण आहे. या देशाचा बराचसा भाग उष्णकटिबंधात येतो. त्याच्या उत्तरेकडून विषुवृत्त जाते. येथे हवेचे तापमान जास्त असते. अॅमेझॉनच्या खोऱ्यातील तापमान 25°-28° असते. उच्चभूमीच्या प्रदेशात हवामान थंड असते. समुद्रामुळे किनारपट्टी प्रदेशात हवामान सौम्य व आद्र असते. अॅमेझॉनच्या खोऱ्यात 2000 मिली पाऊस पडतो.

भारत:- भारताचे हवामान मान्सून प्रकारात मोडते. देशाच्या मध्यातून गेलेल्या कर्कवृत्तापर्यंत सूर्यकिरणे लंबरूप पडतात. त्यामुळे येथील वार्षिक तापमान अधिक असते. तसेच ते दक्षिणेकडे वाढत जाते. अक्षवृत्तीय स्थान व समुद्रसपाटी पासूनची उंची यामुळे भारतीय वाऱ्यात विविधता आढळते. हिंदीमहासागर व हिमालय पर्वताची भारतीय हवामान व मान्सून निर्मितीवर मोठा परिणाम पडतो. हिमालयामुळे उत्तरेकडून येणारे अतिथंड वारे अडवले जातात. पंजाबचा मैदानी प्रदेश व राजस्थानच्या थरच्या वाळवंटात उष्ण हवामान असल्याने तेथे कमी दाबाचा पट्टा निर्माण होतो. त्यामुळे हिंदी महासागरातील जास्त दाबाकडून भारताकडे वारे वाहू लागतात. या बाष्पयुक्त वाऱ्यामुळे भारतात पाऊस पडतो. पश्चिम व पूर्व घाटाच्या अडथळ्यांमुळे तो किनारी भागात जास्त प्रमाणात पडतो. हे वारे हिमालयाकडे जात असताना त्यांची बाष्पधारण शक्ती वाढते व तिथे प्रतिरोधक पाऊस पडतो. ते हिमालयांच्या रांगापासून ते परत फिरतात. ते हिंदी महासागराकडे परतताना पुन्हा पर्जन्य आणतात. हा मान्सून परतीचा काळ असतो. भारताचे एकूणच हवामान वर्षभर उष्ण असते. अनियमित पाऊस, दुष्काळ, चक्रीवादळे, पूर इ. आपली येथे येतात. भारतात उन्हाळा, पावसाळा, मान्सून, परतीचा हिवाळा असे चार ऋतू हवामानशास्त्र विभागाने मानले आहेत.